

מכון הנרייטה סאלד
המכון הארצי למחקר במדעי ההתנהגות

הערכת תכנית הכשרת רכזים התפתחותיים באשדוד

סיכום ממצאים - תשע"ו

נובמבר 2016

ד"ר עידית מני-איקון, דנה רוזן וענת מרמור

התכנית להכשרת רכזים התפתחותיים לגיל הרך פותחה במדור לילד ב"עזר מציון" ופועלת במימון קרן ון ליר הולנד. תכנית ההכשרה היא פרויקט המשך לתכנית "חצר פעילה" שמופעלת גם היא על ידי עזר מציון ומטרתה להכשיר את המלמדים לשמש כרכזים התפתחותיים ויהיו בעלי ידע התפתחותי נרחב בגיל הרך, ירכזו נושא זה בתלמוד התורה בו הם עובדים וינחו מלמדים נוספים, יקדמו תלמידים עם קשיים התפתחותיים ויעמדו בקשר עם ההורים סביב נושאים התפתחותיים וינחו אותם לקידום ילדם. ההכשרה נמשכת כשלוש שנים.

בשנת תשע"ו החלה הכשרת רכזים התפתחותיים בעיר אשדוד, בה משתתפים כ-15 מלמדים מתלמודי תורה שונים אשר סיימו את שנת הכשרתם הראשונה בסוף תשע"ו.

שאלות המחקר

דוח ממצאים ראשוני זה יציג בעיקר תמונה ראשונית של נקודת ההתחלה של המלמדים ביחס לנושאים התפתחותיים ולהיבטים שונים בתפקיד הרכז. בנוסף, יובאו ממצאים מתפיסותיהם וציפיותיהם של צוות ההכשרה, מנהלי תלמודי תורה ואימהות.

מחקר ההערכה הכולל שעורך שלוש שנים נועד לבחון את השאלות הבאות:

1. מהו השינוי בתפקוד המלמדים מבחינת יישום הידע והמימונויות שנרכשו בהכשרת הרכזים ההתפתחותיים?
2. האם ובאיזה אופנים הרכזים מפיצים את הידע בתלמוד התורה ומהי ההשפעה על תפיסותיהם של מלמדים עמיתים?
3. מהי תפיסת ההשפעה של ההכשרה על ההתפתחות הפיזית, חברתית, רגשית ושפתית של התלמידים בתלמודי התורה?
4. האם ניתן לראות שינוי בתלמודי התורה בעקבות ההכשרה?
5. באיזו מידה מתרחש שינוי בתפיסות ובמודעות בנוגע לגיל הרך ולצמצום קשיים בקרב הקהילה ובפרט בקרב הורים ונושאי תפקידים.

מתודולוגיה

❖ **שאלוני פתיחה למלמדים** - בתחילת הכשרת הרכזים באשדוד השיבו המלמדים (N=15) על שאלון עמדות על מנת לבחון את תפיסותיהם בנוגע לנושאים התפתחותיים וחשיבותם בגיל הרך וכן לבחון את תפישתם באשר לידע ולמימונויות שלהם בנושאים הנלמדים בהכשרה.

- ❖ **ראיונות עם מלמדים** – בדצמבר 2015 רואיינו שלושה מלמדים המשתתפים בהכשרה על מנת ללמוד על דרכי פעולתם במהלך שנת ההכשרה הראשונה כאשר הם נתקלים בילדים החווים קשיים בגיל הרך וכן ללמוד על ציפיותיהם מההכשרה.
- ❖ **כלי התבוננות** - כלי ההתבוננות מאפשר להתחקות אחר התפתחות הידע המקצועי של המלמדים ויישומו לקידום הילדים. במילוי כלי ההתבוננות, המלמד צופה בילד, מתאר קשיים שהוא מזהה, מגדיר את התחום ההתפתחותי שבו מתבטא הקושי ומציע דרכי פעולה אפשריות לצמצומו ובסוף השנה מתאר את מה שעשה במהלך השנה לצמצום הקושי ואת המידה בה הקושי צומצם.
- לצורך הערכת טיב המילוי של המלמדים פותח מחוון מובנה על כלי ההתבוננות, אותו ממלא צוות מדריכי ההכשרה. המחוון מתייחס למידת הדיוק של המלמד בזיהוי התחום ההתפתחותי אליו משויך הקושי, למידת התאמת הפתרון שמציע המלמד לצמצומו ולמידה בה צומצם הקושי בהתבסס על תיאור המלמדים.
- בתחילת ההכשרה מילאו המלמדים המשתתפים בהכשרה את כלי ההתבוננות המיועד לתחילת השנה, כל מלמד מילא את הכלי על שני ילדים. הייתה זו הפעם הראשונה שהמלמדים מילאו כלי זה. בסוף השנה, התייחסו המלמדים במילוי הכלי לאותם הילדים ותיארו כיצד פעלו בפועל לצמצום הקשיים ובאיזו מידה הקושי צומצם.
- ❖ **שאלוני פתיחה למנהלים** - בינואר 2016 במסגרת כנס מנהלים הועבר שאלון למנהלי תלמודי תורה בהם נמצא מלמד המשתתף בהכשרת הרכזים. שמונה מנהלים השיבו על השאלון.
- ❖ **שאלוני פתיחה לצוות ההכשרה** – בתחילת ההכשרה צוות ההכשרה הכולל חמישה אנשי צוות מילא שאלון פתוח אודות ההכשרה והציפיות ממנה.
- ❖ **שאלונים לאימהות ילדים בתלמודי התורה** – בשני כנסי הורים שאורגנו על ידי עזר מציון באשדוד (במאי-יולי) להיכרות עם תפקיד הרכז ההתפתחותי הועברו שאלונים לאימהות הילדים. השאלונים נועדו לבחון תפיסות ראשוניות של האימהות לגבי ציפיות מתפקיד הרכז ההתפתחותי והנכונות להתייעץ עמו ולהיעזר בו. את השאלונים מילאו 115 אימהות משני תלמודי תורה שונים. העברת שאלונים אלו תשמש כפיילוט לשאלונים שיועברו בהמשך המחקר.

לוח 1: מועדי העברת כלי המחקר

מועד העברה	כלי המחקר
אוקטובר 2015	שאלוני פתיחה למלמדים
נובמבר 2015	כלי התבוננות – תחילת שנה
דצמבר 2015	ראיונות עם מלמדים
נובמבר-דצמבר 2015	שאלוני פתיחה לצוות ההכשרה
ינואר 2016	שאלוני פתיחה למנהלים
מאי-יולי 2016	שאלונים לאימהות ילדים בתלמודי התורה
יולי 2016	כלי התבוננות – סוף שנה

א. ציפיות ועמדות ראשוניות בנושאים התפתחותיים

רקע של משתתפי ההכשרה והצוות

מלמדים

מרבית המלמדים ($n=13$) הם בוגרים של הכשרת חצר פעילה. גם המלמדים שרואיינו הצטרפו להכשרת הרכזים כהמשך להכשרת חצר פעילה ולתכנים אליהם נחשפו בה שעוסקים בעיקר בהתפתחות סנסומוטורית. בנוסף, ששה מלמדים עברו הכשרות או השתלמויות מקצועיות אחרות בתחום הגיל הרך. בין ההכשרות שעברו הם ציינו קורס במכון להורים לחינוך עצמאי, הכשרה לגיל הרך, קורסים בפסיכולוגיה לגיל הרך ולהוראה מתקנת והכשרה למוסמך בכיר בחינוך מיוחד.

צוות ההכשרה

צוות ההכשרה כולל חמישה אנשי צוות, מתוכם שלושה חדשים ושניים שהדריכו גם בהכשרת הרכזים ההתפתחותיים הראשונה שנערכה בירושלים. שלושה מהם הדריכו בהכשרת חצר פעילה ולכולם ניסיון בעבודה עם הקהילה החרדית. אנשי הצוות מגיעים מתחומי הריפוי בעיסוק, פסיכולוגיה, קלינאות תקשורת, הוראת תנועה והידרותרפיה.

בין הסיבות שציינו אנשי הצוות שכבר הדריכו בהכשרה **להמשך השתתפותם בתכנית** היו הסיפוק שחוו מהכשרת המלמדים, העניין, ההישגים שנצפו בקרב הילדים ואהבת ההדרכה. אנשי הצוות החדשים **הצטרפו להכשרה** בשל אמונתם בחשיבותה הן בשל האוכלוסייה הייחודית והן בשל המענה למספר רב של ילדים ולתלמוד התורה ככלל.

על מנת **למלא באופן מיטבי את תפקידם** ציינו אנשי הצוות דברים שונים הנחוצים להם, ביניהם שיתוף פעולה ותמיכה מערכתית מצד המנהלים והמלמדים בתלמודי התורה, היכרות ורגישות לרקע הדתי של המלמדים, תמיכה והעשרה מקצועית לצוות על ידי שיחות משוב על ההדרכה, סדנאות העשרה בתחומי הטיפול לצוות ומפגש בין אנשי טיפול מאותו התחום הפועלים באזורים אחרים בארץ.

הצטרפות המלמדים להכשרה וציפיות ממנה

מרבית המלמדים שענו על השאלון ($n=13$) ציינו שהם **משתתפים בהכשרה** מתוך רצון לעזור לילדים ולקדם על ידי רכישת כלים וידע מתאימים.

המלמדים ($n=10$) סבורים ש**עיקר תפקיד הרכזים** הוא בסיוע לילדים – איתור קשיים, זיהויים ומתן מענה בתלמוד התורה או במידת הצורך בהפניה לגורם חיצוני.

החזון שלי הוא שהרכזים יוכלו לתת מענה תיאורטי ומעשי בכל תחומי ההתפתחות הרגשי, המוטורי, ההתנהגותי, השפתי, ולחסוך זמן יקר בגיל הרך של ניסוי ותהיה והגעה למענה הממוקד; לזהות את

הקשיים ההתפתחותיים לסוגיהם בעודם באיבם, כשהיקף הבעיה איננו גדול אני סבור שעם הדרכה נכונה למלמד- להורים- ולווי צמוד (קרי הכנת תכנית עבודה ומעקב) ניתן להגיע להישגים מרשימים ולצמצם קשיים; לעזור למלמד לאתר את הילד המתקשה ולמפות את הקושי ולתת לו מענה עד כמה שאפשר בכיתה, ובמידה והדבר חריג להפנות אותו לטיפול מתאים וממוקד.

חמישה מלמדים ציינו גם את ההנחיה של מלמדים עמיתים והורים:

לתת מענה מקצועי גם לכיתות אחרות ולמלמדים שנתקלים בקשיים עם הילדים; לתת יעוץ / עזרה וסיוע למלמדים נוספים בחיידר.

משום שאני ממונה על הכיתות של הגיל הרך ואני מעוניין בכלים שאוכל ליעץ למחנכים ולהורים לגבי ילדים מתקשים; רצון לעזור ולבנות מסגרת לכל כיתות הגיל הרך לזיהוי וטיפול בבעיות בכיתות ובגילאים הנמוכים גם אצל מלמדים שלא עברו הכשרה.

המלמדים שהתראיינו הביעו תקווה כי **ההכשרה תתמקד בהיבט המעשי והיישומי** של החומר ובפרט **במתן פתרונות לבעיות** בהן הם נתקלים בכיתה.

השיעורים הראשונים, אלו דברים שמוכרים מהחצר הפעילה, שכבר שמעתי אותם, בלי הרבה חידושים. אבל אני מרגיש ומקווה שככל שיתקדם העסק הזה תהיה רמה יותר גבוהה. בעקרון מה שאני, ונראה לי שלא רק אני אלא הרוב, אנחנו יותר אוהבים לשמוע פתרונות מאשר תיאור של בעיות.

אני רוצה להגיע למצב שהחומר שאני יודע יהיה ברובו לשימוש יום-יומי או שימוש מעשי בחיידר והחלק שמצריך הפניה לגורמים חיצוניים שגם כן יהיה כמה שיותר מעשי.

מרבית המנהלים סבורים **שהצטרפות מלמד להכשרה** תסייע לתלמוד התורה להתמקצע ולהתמקד יותר בתחומי הגיל הרך. המנהלים סבורים שבעקבות ההכשרה יהיה **שינוי בהתמודדות עם ילדים עם קשיים** בעיקר על ידי זיהוי והבנת הקשיים ויכולת להתמודד אתם בתלמוד התורה או מחוצה לו. בנוסף, הם מאמינים כי **השינוי בתלמוד התורה** יבוא לידי ביטוי בהעלאת המודעות לנושאים ההתפתחותיים בתלמוד התורה ובקרב מלמדים עמיתים. אחד המנהלים מציין גם את השינוי התפיסתי בהסתכלות על התלמיד והרחבת האופקים.

יותר מקצועיות ויותר מתן פתרון הולם ומהיר לבעיות הקיימות.

יכולות אישיות גבוהות יותר והבנה של הקשיים של כל ילד, ויכולת טיפול לפחות מינימלית.

בדרך כלל לכל מלמד יש תלמידים המפריעים לנהל שיעור כראוי ואין למלמד את הכלים כדי להתמודד או כדי לגלות מקור הבעיה על מנת לדעת מה לדרוש מהילד או מההורים, פרויקט זה אמור לתת מענה לקושי זה.

אנשי צוות ההכשרה ציינו **שמטרת ההכשרה** היא הכשרתו של איש צוות מתלמוד התורה לאיש מקצוע שיוכל לסייע ולקדם ילדים בתלמודי התורה דרך זיהוי קשיים, התערבות, הפניית הילד לגורמים חיצוניים במידת הצורך, פנייה להורים והפצת הידע בתלמוד התורה. אחד מאנשי הצוות מציין את נושא העצמת המלמדים כך שירגישו בטוחים להעביר את המסרים גם לאנשים נוספים.

צוות ההכשרה **מצפה מהמלמדים** להשתתפות קבועה ופעילה בהכשרה תוך גילוי סקרנות, עניין ויוזמה ויישום הנלמד בכיתות.

אתגרים צפויים

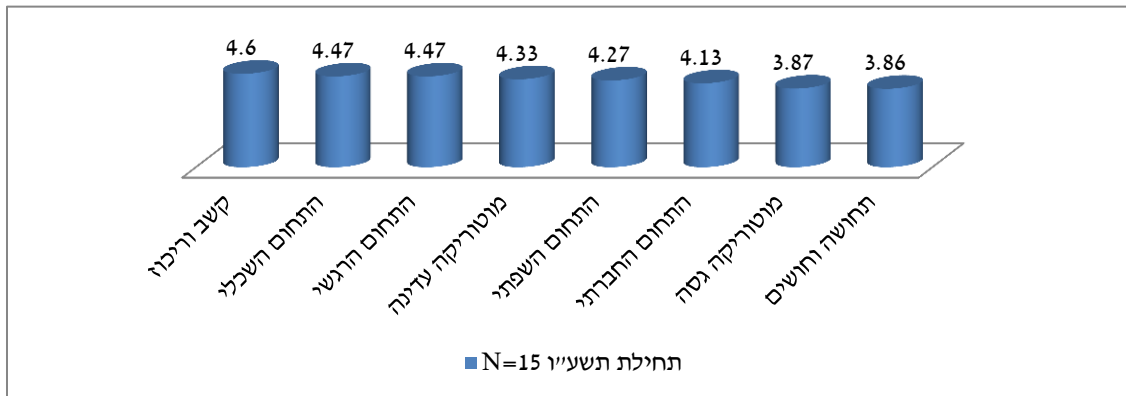
מחצית מהמנהלים ציינו קושי אפשרי בביסוס תפקיד הרכז וקבלתו אל מול המלמדים האחרים בתלמוד התורה.

אנשי הצוות התייחסו לאספקטים שונים של קשיים אפשריים בקרב המלמדים – קושי ביישום החומר ואימוץ דרכי חשיבה חדשות, עומס, חוסר שיתוף פעולה ועיסוק בנושאים שעשויים לעורר קונפליקט בציבור החרדי. עוד ציינו שעשוי להתעורר קושי בקבלת גיבוי מהמנהלים וכן במפגש עם מלמדים עמיתים והורים.

עמדות ראשוניות בנושאים התפתחותיים

להלן יוצגו תפיסות המלמדים בתחילת ההכשרה בנוגע לנושאים ההתפתחותיים השונים וחשיבותם וכן תפיסתם לגבי הידע והמיומנויות שיש ברשותם הנוגעים לנושאים הנלמדים בהכשרה.

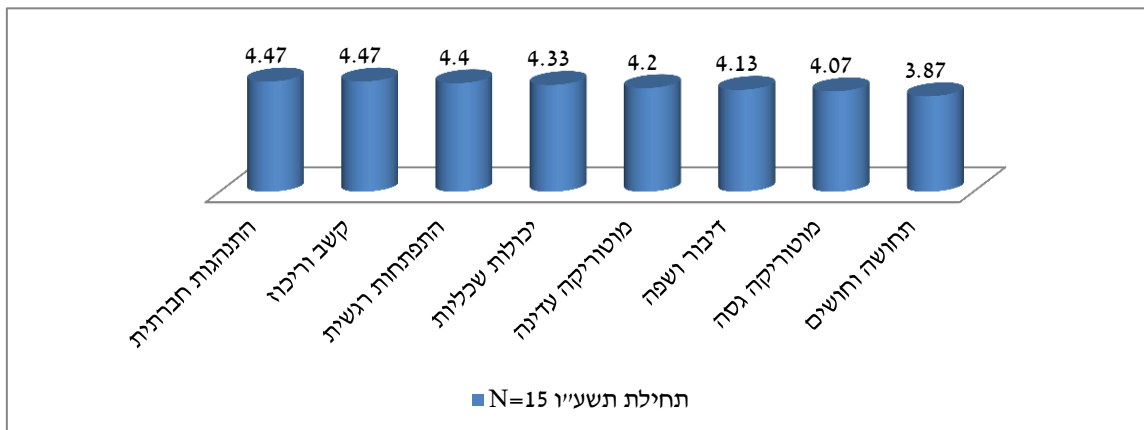
תרשים 1: השפעת תחומים התפתחותיים על הצלחה בלימודים, תחילת ההכשרה

התשובות נעות בסולם של 1-5. כאשר 1 = כלל לא ו5 = במידה רבה מאד

מהתרשים עולה שהמלמדים סבורים שכל תחומי ההתפתחות משפיעים במידה גבוהה על הצלחה של ילדים בלימודי ובעיקר נושא הקשב וריכוז, התחום השכלי והתחום הרגשי.

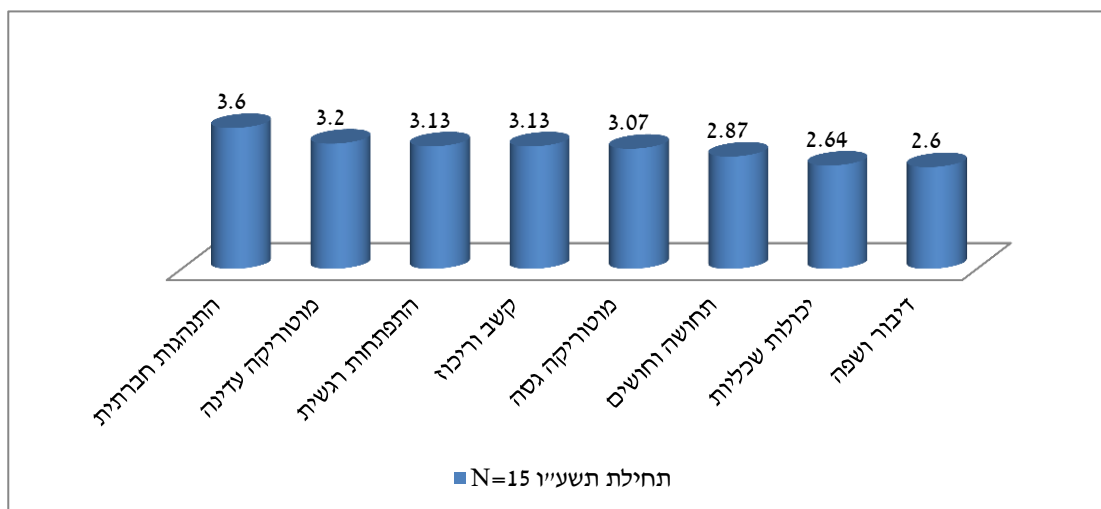
תרשים 2: חשיבות בסיוע המלמד לילדים מתקשים, תחילת ההכשרה

* התשובות נעות בסולם של 1-5. כאשר 1 = כלל לא ו5 = במידה רבה מאד

המלמדים סבורים במידה גבוהה שישנה חשיבות שחלק מתפקידם הם יסייעו לילדים מתקשים בתחומי ההתפתחות השונים ובמיוחד סביב התנהגות חברתית, קשב וריכוז והתפתחות רגשית.

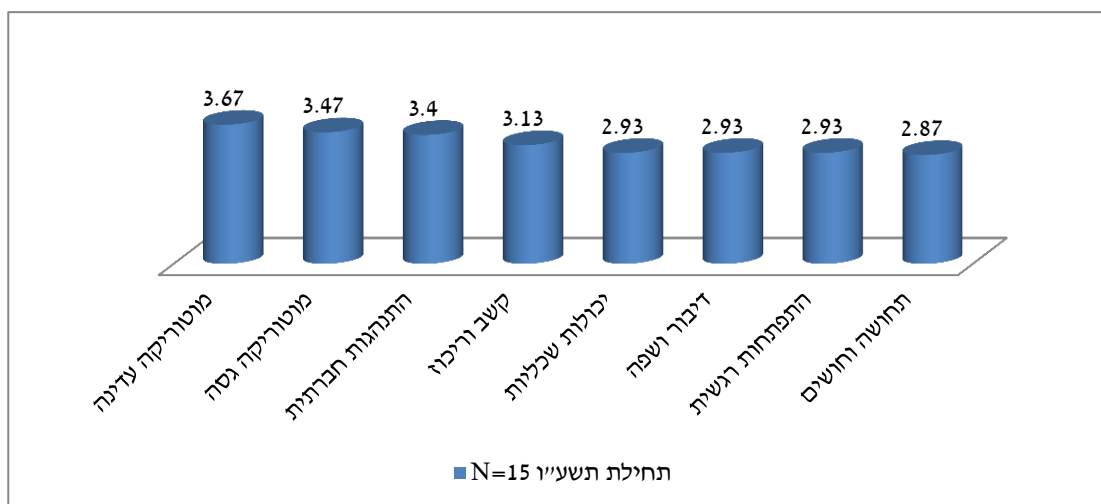
תרשים 3: תחושת ידע בנוגע לתחומים התפתחותיים בגיל הרך, תחילת ההכשרה

* התשובות נעות בסולם של 1-5. כאשר 1 = כלל לא ו-5 = במידה רבה מאוד

המלמדים חשים במידה נמוכה עד בינונית כי יש להם ידע בתחומי ההתפתחות השונים. התחומים בהם הם מרגישים שיש להם יותר ידע הם התנהגות חברתית ומוטוריקה עדינה והתחומים בהם הם מרגישה שיש ברשותם פחות ידע הם דיבור ושפה ויכולות שכליות.

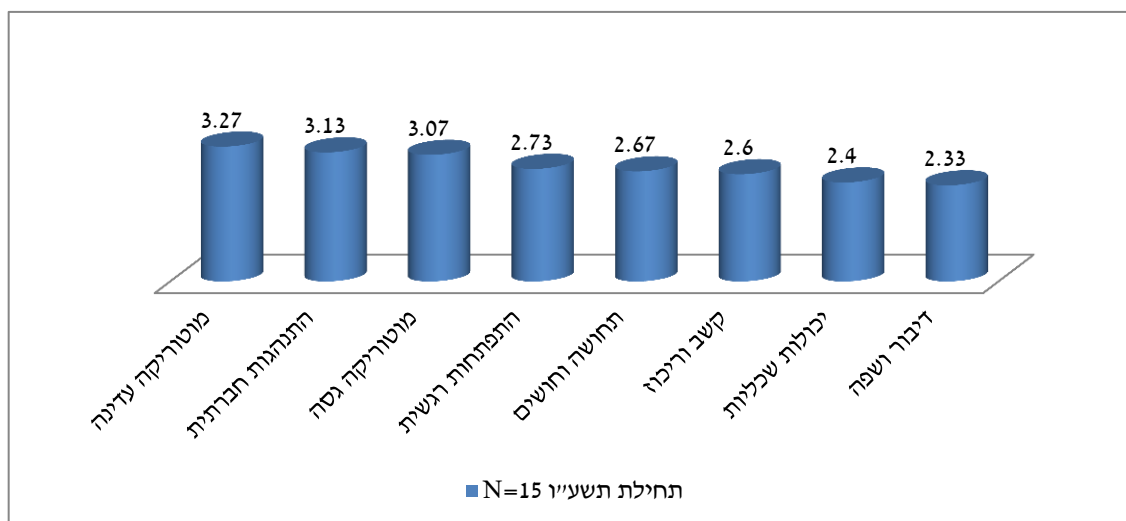
תרשים 4: כלים לגילוי קשיים בתפקוד הילדים, תחילת ההכשרה

* התשובות נעות בסולם של 1-5. כאשר 1 = כלל לא ו-5 = במידה רבה מאוד

המלמדים מדווחים כי יש להם כלים לגילוי קשיים בקרב ילדים במידה בינונית, כשבתחומי המוטוריקה העדינה והגסה יש ברשותם יותר כלים ובתחום החושים והתחושה יש ברשותם פחות כלים לגילוי קשיים.

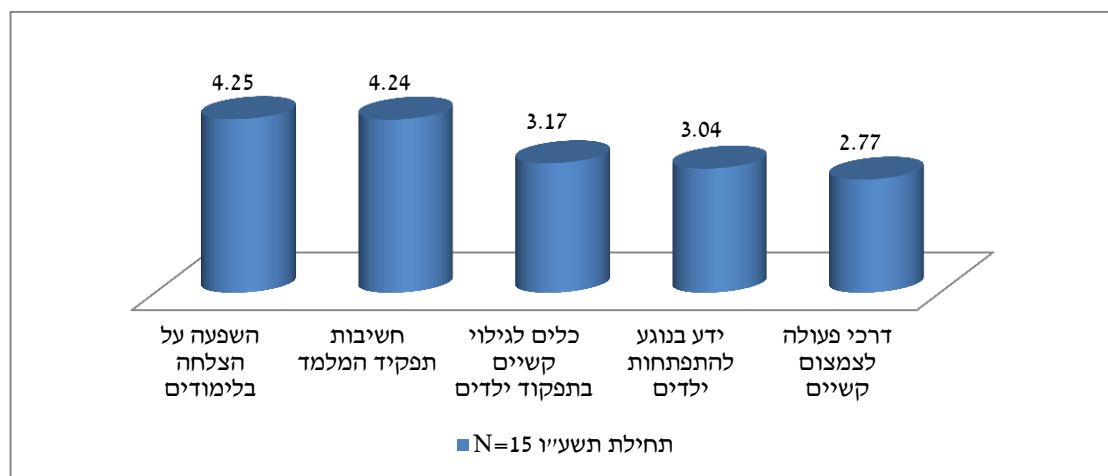
תרשים 5: דרכי פעולה לצמצום קשיים אצל ילדים מתקשים, תחילת ההכשרה

* התשובות נעות בסולם של 1-5. כאשר 1 = כלל לא ו-5 = במידה רבה מאד

המלמדים מרגישים שיש ברשותם ידע בנוגע לדרכי פעולה לצמצום קשיים התפתחותיים במידה נמוכה עד בינונית. יש ברשותם יותר דרכי פעולה בתחומי המוטוריקה העדינה וההתנהגות החברתית ופחות בדיבור ושפה והיכולות השכליות.

תרשים 6: סיכום עמדות המלמדים, תחילת ההכשרה

מתרשים זה המסכם את עמדות המלמדים ניתן ללמוד כי המלמדים תופסים את תחומי ההתפתחות בגיל הרך כרלוונטיים וחשובים להצלחתם של הילדים במידה גבוהה וכן רואים כחלק מתפקידם את החשיבות בסיוע לילדים מתקשים במידה גבוהה. יחד עם זאת, בתחילת ההכשרה, יש ברשותם ידע, כלים לזיהוי קשיים ודרכי פעולה לצמצום במידה בינונית.

המלמדים נשאלו על נושאים נוספים הרלוונטיים להכשרת הרכזים:

לוח 2: מיומנויות נוספות בתפקיד הרכז, תחילת ההכשרה

תחילת תשע"ו		באיזו מידה להערכתך...
ממוצע (N=15)	סטיית תקן	
3.86	1.23	יש לך את הידע והיכולת להנחות פעילות התפתחותית בקבוצת ילדים
3.21	0.7	יש לך יכולת להבחין בין קשיים חולפים אצל הילד לבין קשיים משמעותיים הדורשים טיפול חיצוני
3.21	0.89	קיימת בכיתתך סביבה מעשירה התפתחותית

*התשובות נעות בסולם של 5-1. כאשר 1= כלל לא ו5=במידה רבה מאד

מהלוח עולה כי המלמדים מדווחים שיש ברשותם ידע ויכולת להנחיית פעילות התפתחותית במידה בינונית-גבוהה ויכולת להבחין בין קשיים חולפים למשמעותיים במידה בינונית. הם מציינים כי בכתתם סביבה מעשירה התפתחותית במידה בינונית.

ב. קשר עם גורמים נוספים במסגרת התפקיד – נקודת הפתיחה

במסגרת תפקידו, הרכז ההתפתחותי מצופה להיות בקשר ולעבוד בשיתוף פעולה עם גורמים שונים, ביניהם מלמדים עמיתים והורים לצורך הנחייה וייעוץ וכן להפנות ילדים למטפלים מקצועיים חיצוניים במידת הצורך. בהתאם לכך נבחנו תפיסותיו ומיומנויותיו ההתחלתיות של המלמד בהקשרים אלו, אך יש לציין כי בשנה הראשונה להכשרה נושאים אלו עדיין אינם נלמדים.

לוח 3: קשר עם גורמים נוספים, תחילת ההכשרה

תחילת תשע"ו		באיזו מידה להערכתך...
ממוצע (N=15)	סטיית תקן	
4.07	0.73	אתה מרגיש בנוח לייעץ למלמדים אחרים בנושאים התפתחותיים
4	0.88	יש לך את היכולת ו/או הכלים לדבר עם הורים של ילדים מתקשים
3.14	0.86	יש לך את הידע לאן להפנות ילדים להתערבות חיצונית

*התשובות נעות בסולם של 5-1. כאשר 1= כלל לא ו5=במידה רבה מאד

מתשובות המלמדים בתחילת ההכשרה עולה כי הם מרגישים בנוח לייעץ למלמדים אחרים במידה גבוהה וכן מרגישים במידה גבוהה שיש להם יכולת וכלים לפנות להורי הילדים המתקשים. עם זאת, יש ברשותם ידע לאן להפנות ילדים לטיפול חיצוני במידה בינונית.

קשר בין ההורים והמלמדים-הרכזים

שני מלמדים ציינו בראיונות כי הקשר עם ההורים הוא קשר טוב של שיתוף פעולה במטרה לקדם את טובת הילד.

ההורים הם מאד קשובים ומאד רוצים לעזור, הם יודעים שאנחנו המלמדים אין לנו שום עניין אחר מאשר לטובת הילד. ולכן הם מאד נענים ומאד מכבדים כשפונים אליהם בדרך כלל.

לפעמים אני גם נותן רעיונות להורים. היו מקרים ששיתפתי את ההורים. אמרתי להם אני רואה שהילד יש לו בעיה כזאת וכזאת, ואני ממליץ לכם תרגילים כאלה וכאלה, והם מאד שמחו ומאד ראיתי שאני מממש את החזון.

אם זה סוג קושי שאני רואה שזה דבר שבאמת צריך הרבה תרגול בבית, ואני צריך את העזרה של ההורים אז כן.

עם זאת, אחד המלמדים ציין קושי הנובע מתגובת ההורים לפנייתו.

בעיקרון הטיפול צריך להיות מול ההורים בעיקרון, תשאל אותי אז למה אתה לא תמיד משתף את ההורים? יש הורים כשהם שומעים – ילד, בעיה, הם נלחצים והם לא יודעים [...] אני נותן את הפרטני בתוך הכיתה, יש ילדים שצריכים את הפרטני מחוץ לכיתה, בתוך הכיתה לא עוזר לו כי יש לו הפרעות מסביב, מוסחות גבוהה יותר וכולי. אז יש את שני הסוגים של הטיפולים האלה. אני מדבר עם הורה, אז אם אני רואה ההורה הוא זורם, אז אני אומר להורה לך תביא פתק, יקבל קצת ריפוי בעיסוק, אני עוזר לו בכיתה, עובד בשבילו, עובד כיף. אבל אם אני רואה ההורה נעול, אני אומר הילד הזה הוא שלי, אני מטפל בו פה הכיתה [...] זו תשובה שתלויה בסגנון ההורה.

בנוסף ציינו שני מלמדים כי הקשר עם ההורים נעשה גם בצורה לא פורמלית, כחלק מהשייכות לאותה הקהילה.

קודם כל צריך להבין, החיידר פה הוא חיידר קהילתי, את רוב ההורים אני פוגש בבית כנסת או בכולל, כלומר את רוב ההורים של הילדים אני מכיר. כלומר אני יכול לבוא לאבא להגיד לו בתור חבר מה שאני אמור להגיד לו בתור איש מקצוע, וככה זה עבד עד היום, כלומר זיהינו ילד מתקשה, השתדלתי לתפוס את האבא בתור חבר בכולל, להגיד לו, תשמע, היינו בכיתה במכינה וזה לא כל כך אמור לעניין אותו למה הייתי במכינה, וראיתי שהבן שלך מצייר בצורה כזאתי ויש לו בעיה מסוימת, זה לא היה משהו רשמי [...] לאט לאט זה אמור להיות יותר ויותר רשמי.

המנהלים ציינו שהם מצפים שבעקבות ההכשרה והתמקצעות המלמדים-הרכזים הם יזכו לשיתוף פעולה מצד ההורים שיבינו יותר את מצב הילד וכן תעלה המודעות בקרבם לנושא ההתפתחות והקשיים בגיל הרך.

כאשר ההורים יראו יותר מקצועיות מול הצוות החינוכי יהיה שיתוף פעולה פורה יותר.

כאיש מקצוע יהיה יותר קל להנהלה להסביר להורים ולשכנעם לטפל בבעיה.

לשתף את ההורים בנעשה בשטח והבנת מצב הילדים בעיני הוריהם, הכוונה שאימא בבוקר תבין את הקושי של הבן ולא להיות מתוסכלת, וכן לצאת לטפל במה שצריך.

גם אימהות שהגיעו לכנסי הורים בהם הוצג להן תפקיד הרכז נדרשו לנושא הקשר עם הרכז והציפיות ממנו. כ-46% מהמשיבות (n=49), השיבו שהמלמד בכיתת ילדיהם משתתף בהכשרת הרכזים, 23% מהמשיבות (n=24) השיבו שהרכז אינו משתתף בהכשרה ו-31% מהמשיבות (n=33) ציינו שאינן יודעות האם הרכז משתתף או לא משתתף בהכשרה. 87% מהמשיבות (n=92) ציינו שהן נמצאות בקשר רציף עם המלמד לעומת 13% (n=14) שהשיבו שאינן בקשר רציף עמו.

האימהות נשאלו על היבטים שונים הקשורים לתפקידו של הרכז בתלמוד התורה וניכר מדבריהן שהן רואות חשיבות בתפקידו: כל המשיבות ציינו שחשוב שהרכז ההתפתחותי ידריך מלמדים בנושא של הגיל הרך וינחה הורים לפעילות עם הילדים בבית. רוב מוחלט של המשיבות השיבו שחשוב שהרכז יעשיר את הכיתה בפעילויות שונות ובמשחקים לטובת כלל הילדים (n=109, 98%) ושהרכז ימליץ להורים לפנות לאבחון חיצוני במידת הצורך (n=111, 99%).

במידה ויש לבנן קושי מסוים, כ-37% מהמשיבות (n=41) השיבו **שירגישו בנוח להתייעץ עם הרכז** ההתפתחותי בתלמוד תורה, כשליש מהן (n=38, 34%) השיבו שירגישו בנוח להתייעץ עם המלמד הישיר וכ-29% מהמשיבות (n=32) השיבו שירגישו בנוח להתייעץ עם שניהם.

בקרב אלו שירגישו יותר נוח יותר **להתייעץ עם המלמד הישיר**, מרביתן – (n=26, 72%) ציינו זאת מכיוון שיש לו קשר רציף, הסתכלות כוללת והיכרות מעמיקה עם הילד:

המלמד שוהה עם התלמיד בכל יום במשך מספר שעות ועל כן הוא מכיר אותו היטב, ואקבל את דבריו ביתר קלות ומתוך הבנה שהוא יודע על הוא מדבר.

מכיוון שהמלמד נוכח בכיתה עם בני יום שלם ורואה אותו בתמונה שלמה ויוכל לעזור לבני ולתת לי דווח מקיף על מצבו של בני.

17% (n=6) ציינו זאת כיוון שהוא נמצא בקשר עם הרכז ההתפתחותי ומקבל הנחייה ממנו, 14% (n=5) ציינו את הקשר הישיר של המלמד עם ההורים.

בקרב אלו שירגישו יותר נוח יותר **להתייעץ עם הרכז ההתפתחותי**, מרביתן (n=34, 85%) ציינו זאת בשל הידע המקצועי שרכש:

הרכז לומד את התחום ההתפתחותי ויודע לאתר קשיים, להגדיר אותם, ולהמליץ על הטיפול הנכון. מכיוון שיש לו יותר ידע מקיף בנושאים שונים והוא יכול לכוון אותי מה לעשות וכיצד לקדם את הילד. כי הוא יותר מבין בתחום ויכול יותר לעזור לי ולהפנות אותי על מנת לעזור לילד.

בקרב אלו שציינו שיעדיפו **להתייעץ עם שניהם**, מרביתן (n=24, 75%) ציינו את היתרון בנקודות מבט שונות ומשלימות:

עם שניהם, המלמד מכיר את הילד, הרכז יודע ויכול לייעץ מקצועית.

עם שניהם, עם הרכז על מנת לייעל ולתרגל בבית ועם המלמד על מנת לשמוע השיפור.

עם המלמד - מפני שהוא העיקרי שצריך להיות מודע לקושי הילד ולדרכי הטיפול בו שכן הוא נמצא רוב שעות היום עם הילד, ועם הרכז - כי לו יש את הכלים והידע הדרוש כדי לכוון להדריך אותנו כהורים ואת המלמד כיצד לעזור לילד.

כמעט כל האימהות (n=111, 99%) אמרו **שיסמכו על שיקול דעתו של הרכז ההתפתחותי במידה וימליץ להן לקחת את ילדיהן לאבחון חיצוני**. מרביתן (n=64, 62%) הסבירו זאת בזכות הידע שרכש בהכשרה, המומחיות והניסיון:

אקבל את המלצתו, אולי אגש לעוד איש מקצוע, אולם נראה לי שאסמוך עליו משום שקיבל הכשרה מקצועית בהתאם.

אני סומכת על הידע שרכש ועל הוותק והניסיון שלו.

13% (n=13) ציינו שהאמון נובע מכך שיש לו מידע רב על הילד בשל מעקב, היכרות ובילוי זמן במחיצתו לאורך היום:

הרכז יודע לאסוף את המידע המתאים להצליב נתונים, ולהסיק מסקנות ולהחליט האם מדובר בקושי שמצריך התערבות חיצונית.

היבטים נוספים שעלו (כל אחד צוין על ידי פחות מ-10% מהאימהות) בגינם יסמכו על שיקול דעתו של הרכז הם יכולתו להשוות את ילדם לילדים אחרים בני גילו, אמונה ברצונו לעזור וחשיבות לפתרון של בעיות קטנות לפני שיתפתחו.

באשר **לציפיות מהקשר בין הרכז להורים**, ציינו מרבית האימהות (n=61, 58%), שיהיו מעוניינות בקשר שוטף – הכולל עדכון במצב הילד בשגרה ושיתוף בפעילויות המתקיימות, זאת גם לגבי כלל הילדים וגם לגבי ילדם הפרטי:

שיהיה קשר ישיר עם ההורים ודווח על מה שעשו כל שבוע עם הילדים.

כדאי לכתוב יותר בדפי הקשר על הפעילויות או לדווח מדי פעם (פעם בחודש) על ידי פתק להורים מה חווה הילד היום.

24% (n=25) יהיו מעוניינות בהכוונה לביצוע תרגילים עם הילד בבית:

דוח שבועי/חודשי מה התרגילים שבהם עסקו השבוע כדי שנוכל גם לתרגל אותם בבית, ולחוות אותם וכן ללמד אותם לעוד אחים ואחיות בבית.

21% (n=22) מעוניינות בשיתוף ההורים במקרים של אבחון וצורך בטיפול בקשיים שחוה הילד:

אם יש בעיה לפנות באופן ישיר בפגישה, תוך הסבר הבעיה ודרכי הפתרון לה.

הייתי רוצה שכאשר נצפית איזושהי בעיה/קושי עם הילד שהרכז יעדכן אותנו ההורים, ואנו נעבוד בשיתוף פעולה מלא למען קידום הילד.

פחות מ-10% הביעו עניין בהדרכת הורים כללית בנושאים התפתחותיים.

ייעוץ למלמדים אחרים

במהלך השנה (דצמבר 2015) עלה מדברי המלמדים שהתראיינו כי הם אינם מייעצים באופן מוסדר ושיטתי למלמדים עמיתים, אלא באופן ספורדי ולמלמדים מסוימים שמביעים עניין. אחד מהם טען שעדיין כלל לא מתייעצים אתו.

זה עניין של טבע של מלמד, גם שלי וגם שלו. אם אני אחד שאוהב לעזור, ואני רואה שמולי יש אחד שאוהב לקבל.. אני נגש לזה לא בגללי אלא בגלל הילדים, והילדים אין לי הבדל זה כיתה שלי, כיתה אחרת, ואני רואה ילד שצריך עזרה זה מזמין אותי. והמלמד השני אם הוא אחד שגם כן מחובר לנושאים האלה, אז אני מעורר את תשומת ליבו, נותן לו רעיונות איך לעבוד עם הילד, זה תלוי בי ובו.

להתייעץ עדיין לא באים. מכיוון שאני עוד לא משדר שאני יודע דברים שהם לא יודעים. זה עדיין תחילת הדרך, אבל כבר שאני עובר את הקורס, יודעים שהתחום הזה מאד מעניין אותי, וזה תחום שאני אמור לדעת בו יותר [...] כשמתחילים לדבר על תחומים שנמצאים בתוך ההשתלמות – כבר נהיה כתובת.

הפנייה לאנשי מקצוע חיצוניים

מהראיונות ניכר כי אין אחידות בדפוסי הפעולה של המלמדים השונים בנוגע להפניה לגורמים חיצוניים. אחד המלמדים כלל לא מפנה ואילו השניים האחרים החלו להפנות בעקבות מה שלמדו בהכשרה אך עדיין חסר להם ידע בנושא ויכולת לעקוב אחר פעולות ההורים.

לאנשי מקצוע לא יצא לי להפנות. אפילו בתחילת השנה שכבר אמרתי להורים של ילד שנראה לי שכדאי להם לפנות לאיזשהו איש מקצוע, שיפנו להתפתחות הילד בקופת חולים, עד שהם פנו, אמרתי להם נראה לי כבר מיותר. כי רוב הדברים שדיברנו עליהם אז בתחילת השנה כבר התאזנו.

כשאני לא מזהה את הבעיה, אני יכול להגיד להם [להורים] תשמעו לבן שלכם יש בעיה, ואז הם מתחילים לשאול אותי אז מה, נירולוג או... וזה אין לי שום אפשרות. היום יש לי הרבה יותר אפשרויות כי אני גם יודע מי אמור לטפל באיזה תחום, מתי זה התפתחותי מתי זה שפתי, דברים כאלה [...] הבעיה העיקרית במקרים האלה זה המעקב. מעקב אחרי ההורים האם הם אמצו את ההמלצה.

למדתי שכשאני מפנה היום ילד לטיפול אני יודע לאן להפנות אותו. אני בסיכום כותב לרופא לאיזה תחום לפנות. אני לא אומר לו תבדוק אותו, אני יודע מה הוא צריך, ישר לשמה, אני יכול להגיד לך שזה הוריד חודשים של המתנה הדבר הזה, למקד את הילד.

תמיכה מערכתית ממנהל תלמוד התורה

המלמדים ציינו שכדי שהרכז יוכל לבצע את תפקידו בצורה טובה, חשוב שתהיה **תמיכה מערכתית מצד המנהל**.

המנהל צריך לעשות את זה בחכמה, שמלמדים אחרים יידעו איך להשתמש בכלי הזה של הרכזים, זה לא תלוי רק ברכז.

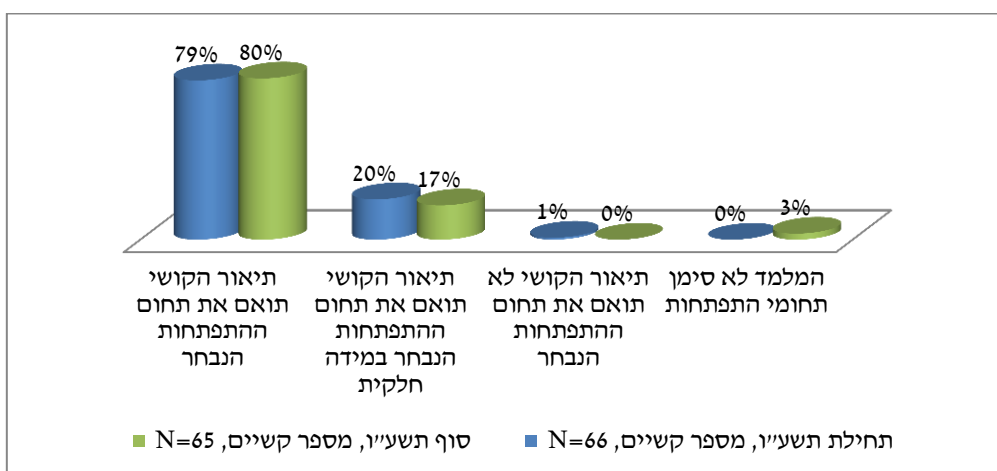
דבר מאד חשוב זה גם הגב של המנהל, יודעים שהמנהל שלח אותי, יודעים שהמנהל נכנס לכיתה כשאני צריך.

חלק מהמנהלים ציינו כי על מנת לתמוך בתפקיד הרכז יקצו שעות לצורך התפקיד. עוד הוסיפו מנהלים בודדים כי ילוו את הרכז, ירצו לשלוח מלמדים נוספים להכשרה, יתמכו בהטמעת התכנים והכנסתם לסדר היום בתלמוד תורה ובביסוס מפגשי מלמדים ללמידת הנושאים.

ג. התפתחות מקצועית של המלמדים לאורך השנה

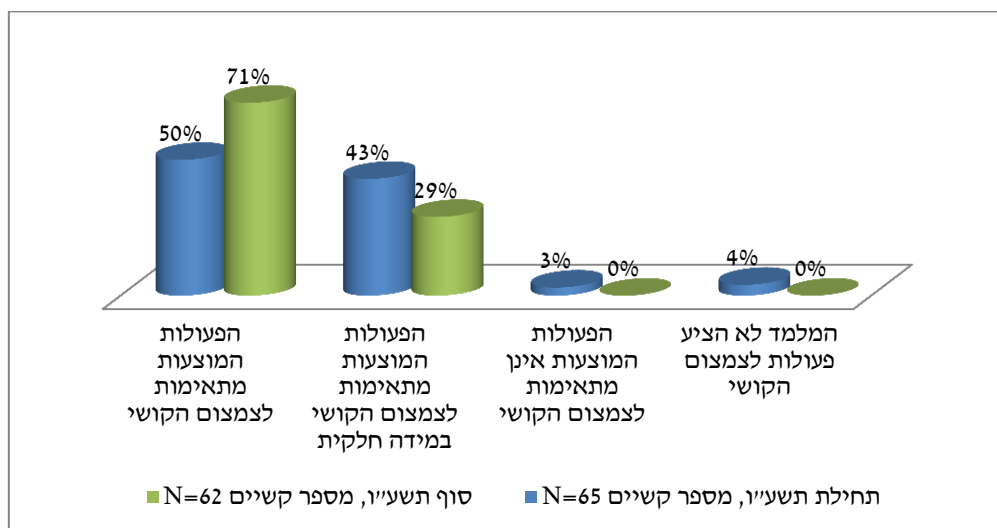
אחת הדרכים לבחינת התפתחות הידע המקצועי של המלמדים ורכישת מיומנויות במהלך ההכשרה היא ניתוח כלי ההתבוננות שהועבר בתחילת תשע"ו ובסופה. במסגרת מילוי כלי זה התבקשו המלמדים לתאר קושי נצפה של ילד ולאחר מכן להתאים אותו לתחום ההתפתחות ולהציע דרכי פעולה רלוונטיות לצמצומו.

תרשים 7: האם תיאור הקושי תואם את תחום ההתפתחות, תחילת השנה וסופה

מהתרשים ניתן ללמוד שגם בתחילת השנה וגם בסופה, בעבור מרבית הקשיים המלמדים יודעים להתאים את הקושי לתחום ההתפתחות המתאים.

תרשים 8: האם הפעולות המוצעות על ידי המלמד מתאימות לצמצום הקושי, תחילת השנה וסופה

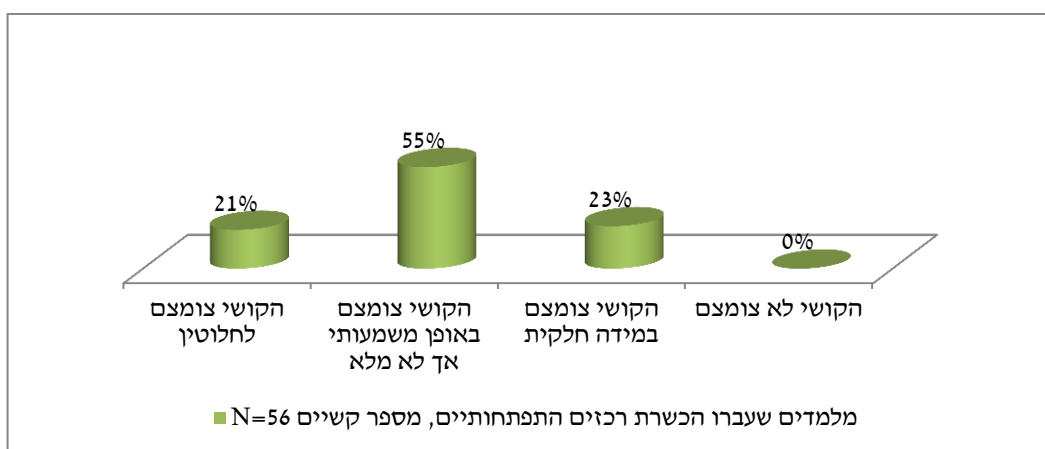

מהתרשים עולה כי בסוף השנה מרבית הפעולות שביצעו המלמדים מתאימות לצמצום הקושי וחלה עליה בהתאמת הפעולות לצמצום הקושי, בין תחילת השנה לסופה (מ-50% ל-71%). בהתאם, בתחילת השנה הוצעו יותר פעולות ברמת התאמה חלקית ביחס לסוף השנה.

קידום הילדים באמצעות התערבות המלמדים

אחת מהמטרות המרכזיות של הפרויקט היא קידום הילדים באמצעות צמצום קשייהם ההתפתחותיים. במסגרת כלי ההתבוננות המלמדים נדרשו לציין האם לאורך השנה הקושי בו צפו צומצם וכיצד הדבר בא לידי ביטוי. על פי תשובותיהם נדרשו מדריכי ההכשרה להעריך את מידת צמצום הקושי. להלן הממצאים העוסקים בצמצום הקשיים.

תרשים 11: האם ניכר כי הקושי צומצם, סוף השנה

מתרשים זה עולה, כי לפי דיווחי המלמדים וחוות הדעת המקצועית של מדריכי ההכשרה, מרבית הקשיים (76%) צומצמו באופן משמעותי או מלא, מתוכם 55% באופן משמעותי ו-21% באופן מלא. 23% מהקשיים צומצמו באופן חלקי.

בהקשר לתשעה קשיים ציינו המלמדים שהקושי לא צומצם. בשישה מקרים ציין צוות ההכשרה על פי דיווחי המלמדים, כי המלמד עשה כמיטב יכולתו לצמצום הקושי ובשלושה מקרים נטען כי על אף שהמלמד נקט בפעולות רלוונטיות הוא היה יכול לנקוט בפעולות נוספות שנלמדו במסגרת ההכשרה שהיו תורמות לצמצום יותר משמעותי של הקשיים.

מהממצאים שהובאו בדוח זה, ניתן לראות כי המלמדים החלו את שנת ההכשרה הראשונה עם מוטיבציה ללמידה ולקידום הילדים, כאשר הם מחזיקים בתפיסות חיוביות לגבי ההשפעה של התחומים ההתפתחותיים השונים על הצלחת הילדים בלימודים ולגבי חשיבות תפקידם בקידום הילדים בתחומים אלו. יחד עם זאת, ניכר כי הם מרגישים רק במידה בינונית כי יש להם ידע התפתחותי, כלים לזיהוי קשיים ודרכי פעולה לצמצום הקושי. ממצאים אלו מראים כי המלמדים מגיעים עם תפיסות חיוביות לגבי תחומי ההכשרה וחשיבותם, אך יש להם לאן להתקדם ומה ללמוד לאורך שנות ההכשרה.

עוד עלה בתחילת ההכשרה כי המלמדים מרגישים בנוח ליעץ למלמדים עמיתים במידה גבוהה, אך נראה כי הדבר אינו מתרחש באופן מסודר בפועל. בנוסף, הם מרגישים במידה גבוהה שיש להם יכולת וכלים לפנות להורי הילדים המתקשים. עם זאת, הם מרגישים שיש ברשותם ידע לאן להפנות ילדים לטיפול חיצוני במידה בינונית וניכר כי עוד חסר להם ידע מעמיק בנושא. הן המלמדים והן צוות ההכשרה סבורים שיש חשיבות רבה לתמיכת המנהל בהצלחת הטמעת הידע והמיומנויות בתלמודי התורה.

באשר למיומנויות המלמדים בהיבטים בהם עוסקת ההכשרה ניתן לראות שיפור בסוף השנה לעומת תחילתה ביכולתם של המלמדים להתאים פעולות התערבות רלוונטיות לצמצום קשיים של ילדים וניתן לראות כבר בסוף השנה הראשונה שמרבית הקשיים עליהם עבדו צומצמו באופן משמעותי או מלא.

אימהות הילדים שהתייחסו לקשר עם הרכז ההתפתחותי ולציפיות מתפקידו רואות חשיבות בקיום היבטים שונים בתפקידו של הרכז כמו הדרכת מלמדים בנושא של הגיל הרך, הנחיית הורים לפעילות עם הילדים בבית, העשרת סביבת הפעילות של הילדים בתלמוד תורה והמלצה להורים על פנייה לאבחון וטיפול חיצוניים במידת הצורך. ניכר כי כמעט כולן יסמכו על שיקול דעתו של הרכז במידה וימליץ להפנות לגורם חיצוני.

עם תחילתה של שנת ההכשרה השנייה, יש להמשיך ולבחון את התקדמות המלמדים, את המיומנויות והכלים שהם רוכשים וכן את השינוי בתפיסות ובמודעות לתחומים ההתפתחותיים בגיל הרך גם בקרב הורי הילדים, המנהלים ומלמדים עמיתים וזאת על מנת ללמוד על תרומתה של ההכשרה, אתגריה ואופן יישומה הלכה למעשה.